

HANA YOUNIS

Nijemi svjedoci postojanja - Privatna zbirka prof. dr. Iljasa Hadžibegovića

U februaru 2012. godine navršavaju se dvije godine od kako je izmučen bolešću preminuo prof. dr. Iljas Hadžibegović.

Knjige, arhivski dokumenti i ispisi iznad kojih je profesor Hadžibegović provodio najviše vremena, i na kojima je ostavio mnogobrojne komentare, nijemi su svjedoci njegove profesionalne aktivnosti, ali u isto vrijeme i njegovog privatnog života. Upravo zato sam se odlučila napisati tekst o profesoru Hadžibegoviću kroz prizmu njegovih ličnih zapisa, pohranjenih u sklopu njegove zaostavštine, u Bošnjačkom institutu u Sarajevu. Njegove, decenijama, uredno zapisivane bilješke pružaju najvjerodostojniju sliku profesorovog života i rada, stoga će upravo one biti vodilja u ovom tekstu.

Zaostavštinu prof. dr. Iljasa Hadžibegovića, poklonila je njegova supruga Jasmina Hadžibegović, Bošnjačkom institutu u Sarajevu, nakon njegove smrti.¹ Kompletna zaostavština se može podijeliti u dvije osnovne zbirke: privatne biblioteke, koja sadrži preko 1800 knjiga iz raznih oblasti historije i drugih srodnih nauka, i privatne zbirke, u kojoj se, između ostalog, nalaze kopije arhivske građe, mnogobrojni ispisi i komentari iz knjiga, privatna pisma, lična dokumenta, kopije knjiga i članaka.

Svima nama koji smo imali sreće da upoznamo i sarađujemo sa profesorom Hadžibegovićem, istraživanje privatne zbirke zapravo je samo podsjećanje na njega i uklapanje dodatnih djelića u mozaiku njegovog života. Doista, nekoliko desetina metara, još uvijek nesređene i nepristupačne, zbirke ispisane karakterističnim profesorovim rukopisom, širom otvara vrata u skoro svaku pojedinost, ne samo na profesionalni nego i privatni život, ovog prije svega velikog čovjeka i naučnika.

Pregledajući na desetine kutija privatne zbirke profesora Hadžibegovića, nalazimo mnoštvo sitnih detalja, koji za naučnu javnost ne znače mnogo, ali za razumijevanje profesorovog života i upoznavanje njegovog odnosa prema nauci govore sasvim dovoljno. Tu su, pored ostalog, članska knjižica iz Narodne biblioteke izdate

¹ Zahvaljujem se direktorici Bošnjačkog instituta u Sarajevu gospođi Amini Rizvanbegović-Džuvici, što mi je dozvolila da zbirku prije njenog inventarisanja pregledam u potpunosti.

još 1965. godine, kartica iz arhiva u Beču iz 1967. godine, obrasci za naručivanje građe u Bečkim arhivima, zapisi sa ispita iz 1973. godine još dok je profesor bio asistent, i mnogi drugi dokumenti koji ukazuju na same početke naučnog rada profesora Hadžibegovića.

Možda baš zbog toga što je profesor svoja prva istraživanja, kao mladi naučnik, proveo u Beču, ovaj grad je uvijek zauzimao posebno mjesto na njegovim predavanjima. U Beč je 1967. godine, sa 29 godina, otputovao kao stipendista austrijske vlade na istraživanje. Mogu samo zamisliti koliko je potvrda o dobivanju ove stipendije, a koja se nalazi u zbirci, obradovala profesora u to vrijeme. Arhiv u Beču, je zapravo, uvijek za profesora Hadžibegovića predstavljao poticaj za detaljnije izlaganje o nekoj temi, i mi, njegovi studenti, uvijek smo znali da spominjanje Bečkih arhiva znači dodatni sat predavanja. No, to me nimalo ne čudi sada kada sam uvidjela koliko je ručno ispisanih stranica u profesorovoj privatnoj zbirci upravo iz ovih arhiva.

Na stotine uredno ispisanih fišea, kartica, listova, sa kompletnim podacima pohranjeno je među brojnim kopiranim dokumentima koje je profesor Hadžibegović godinama sakupljao. Mislim da su ovi podaci od velike važnosti za sve historičare, ali i demografe, i statističare koji će sve popise ikada napravljene u Bosni i Hercegovini pronaći upravo u ovoj zbirci.

Zadivljujuća je činjenica koliko je samo puta, profesor Hadžibegović, prepisao i linijarom napravio tabele u koje je ubacivao svaki podatak o broju stanovnika na koje je naišao, počevši od 1851. godine pa sve do 1990. godine.

Kompletna profesorova dokumentacija koja je bila potrebna za prijave na konkursima za izbore u zvanja, od asistenta do docenta, njegove biografije i bibliografije, kao i sva popratna dokumentacija nalaze se uredno složeni u ovoj zbirci.

Pored raznih tema koje je profesor Hadžibegović istraživao, još kao mladi asistent, poput Socijalističke stranke, socijalne zaštite radnika, i drugih u zbirci se u posebnoj fascikli nalazi spremljen kucani tekst svakog poglavlja njegove doktorske disertacije pod naslovom *Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914. godine*. Nakon nekoliko kutija nailazim i na prijavu i obrazloženje iste, a zatim referat o prihvatanju teme, i konačno izvještaj o ocjeni iste. Isčitavanjem svake kucane verzije, na kojima se nalazi bezbroj komentara koje je profesor ispisivao olovkama različite boje kako bi poslije ispravljanje bilo jednostavnije, vidi se koliko je profesor bio detaljan, ali prije svega odgovoran pri pisanju i citiranju svake pojedine riječi. No, on to nije radio samo za svoju knjigu, mnogobrojni su ispisi iz članaka, knjiga, separata, koje je profesor godinama sakupljao, komentarisao i provjeravao. Navest ću samo recenziju za Izabrana djela, Hamdije Kreševljakovića, koja su izašla 1991. godine, recenzija je prepisivana nekoliko puta, a kartice sa potrebnim ispravkama u tekstu otkucane su na više stranica i uredno spojene spajalicom.

Na isti način je ostavio i brojne recenzije rukopisa, magistarskih i doktorskih disertacija. Koliko detaljno je svaki rad pregledavan jasno govori podatak da je svaka štamparska greška, a treba imati u vidu da se radilo o tekstovima koji su kucani na mašini, zapisana kao i svaka fusnota koja je provjerena po više puta. U mnogim slučajevima profesor Hadžibegović je autorima ukazivao na greške u tekstu i ispravnu verziju istih. Stoga ne čudi da se u zbirci nalazi više radova koje su autori poslali profesoru sa molbom da im kao vrstan stručnjak za period austro-ugarske uprave ukaže na eventualne propuste.

Zbirka pored brojnih ispisa iz bečkih, beogradskih i sarajevskih arhiva, sadrži dosta veliki broj kopija originalnih dokumenata, kao i knjiga i separata iz ovih arhiva. Profesorovo interesovanje nije bilo usko vezano samo za teme koje je istraživao, tako u kopiranim dokumentima, a posebno knjigama podatke mogu pronaći istraživači svih tema vezanih za bosansko-hercegovačku historiju sustro-ugarskog perioda.

Prioritet na polju interesovanja profesora Hadžibegovića bio je čovjek kao dio društvene zajednice. Bio je pobornik savremenih tema u naučnim istraživanjima, što se jasno ocrtava kroz širok spektar društvenih tema koje je profesor Hadžibegović istraživao. Ipak, moram napomenuti da se profesorovo interesovanje za historiju nije zaustavljalo samo na austro-ugarskom periodu. U zbirci se nalaze dokumenti iz osmanskog perioda, počevši od 1850. godine, pa sve do savremene historije. Tako istraživači najnovije historije Bosne i Hercegovine, između ostalog u ovoj zbirci, mogu pronaći i spiskove lica iz pojedinih opština, koja su nelegalno posjedovali oružje i koje im je oduzeto od strane stanica javne bezbjednosti sredinom 1992. godine.

Koliko je profesor Hadžibegović bio aktivan u svim udruženjima, vezanim za historijsku nauku, jasno govore brojni zapisi sa sjednica Društva historičara Bosne i Hercegovine, sjednica povodom pisanja istorije SK Jugoslavije, kao i prekucani magnetofonski snimci sjednica CK SKBiH za istoriju i mnogi drugi slični dokumenti sačuvani u profesorovoj zbirci. U posebnim rokovnicima nalaze se veoma interesantni lični komentari profesora Hadžibegovića na izlaganja kolega sa raznih skupova. Moram napomenuti da se profesor vrlo rado sjećao ovih skupova, a posebno onih održanih na Krku i Brijunima.

Naučni opus prof. dr. Iljasa Hadžibegovića sa temama njegovog interesovanja, u potpunosti se može rekonstruisati kroz njegove ispise iz arhiva, komentare, pozivnice za učestvovanje na skupovima, recenzentske tekstove i brojne druge pojedinosti koje sadrži ova zbirka. Ipak, svi ovi radovi iako jasno ukazuju na smjer profesorovog naučnog rada, u sebi imaju i drugu vrijednost. Oni su zapravo veoma važan izvor za sagledavanje burnog vremena u kojem je profesor Hadžibegović kao primjer naučnog radnika živio i radio. Zbirka sadrži dokumente o svim etapama profesorovog naučnog napredovanja, počevši od zapošljavanja, preko usavršavanja, povišica plate pa sve do preživljavanja ratne golgote i odlaska u penziju. Tu su također dokumenti o rješenju stanbenog pitanja, dizanju kredita, odlascima u inostranstvo i drugi.

Ako princip post quem i ante quem, kao jedno od obaveznih profesorovih pitanja na ispitu, primjenim na njegov život i rad onda ću sebi dati za pravo da to bude početak agresije na Bosnu i Hercegovinu, koji se u potpunosti može, naprosto osjetiti u ovoj zbirci. Stoga mi se posebno važnim čini reći nešto i o periodu nakon 1992. godine koje je u odnosu na ostali dio zbirke relativno manjeg obima. Ovaj period uglavnom se sastoji od jednog malog broja dokumenata, koje je profesor sakupio dok je istraživao u Austriji i Njemačkoj, u periodu od augusta 1994. do maja 1996. godine, i nekoliko diplomskih radova. Zapravo je mnogo više kopiranih separata i novinskih članaka. Mali ispisani komentari na papirićima, njihov sadržaj, skice privatnih pisama, komentari novinskih članaka, ispisanih na već korištenom papiru, samo su mali pokazatelj ratnih stradanja koje je profesor Hadžibegović, kao i ostali građani opkoljenog Sarajeva, preživljavo. I pored ratnih dejstava, koja su svim stanovnicima opkoljenog Sarajeva onemogućavali normalan život i rad, profesoru je najteže padala razdvojenost od kćerki. Kada je napustio Sarajevo 1994. godine, nije ni znao kako piše u jednom pismu, da je bio tako bolestan i da je naglo gubljenje na težini bilo uzrok zdravstvenih problema.

A život u opkoljenom Sarajevu je zaista ostavio trajne posljedice na profesorovo zdravlje. Iz perioda nakon 1996. godine datira i jedan po veličini najmanji papirić u cijeloj zbirci na kojem je profesor Hadžibegović napisao: "Ginkocel tablete, lijek-tablete protiv zaboravljanja" (...), a onda opet nekoliko skica privatnih pisama, nakon kojih se zapitam koliko je dobro bilo pamtit i vrijeme "Balkanske tame koja izgleda nema kraja (...)" kako je profesor zapisao u ljeto 1993. godine.

Nakon završetka rata, kako je vrijeme prolazilo, profesorovi komentari na radovima postajali su sve kraći, a kao odraz bolesti koja je profesora sve više crpila, na početku svakog sačuvanog diplomskog rada, uvijek je zapisivao "pročitano".

Ipak, bez obzira na sve moram napomenuti, da ga mi, njegovi poslijeratni studenti, pamtimo baš po njegovom veselom duhu, uvijek spremnog da prokomentariše svaki naš odgovor na njemu karakterističan način, kritički ali uvijek sa dozom humora.

Kako je bolest iznenada u potpunosti onemogućila profesora u daljem izučavanju bosanskohercegovačke prošlosti pokazuje i njegov rad na rukopisu, pohranjen u ovoj zbirci, pod naslovom "Bosna i Hercegovina 1850.-1878.", koju je po posljednji put pregledao, ali samo do 88 stranice gdje mu je ostala uredno zašiljena zelena olovka, kojom je ispisivao posljednje komentare na tekst.

Na kraju bih spomenula pet crvenom i sivom bojom išaranih papira zbijenih među dokumente zbirke profesora Hadžibegovića. Moram reći da sam se glasno nasmijala vidjevši ih. Neki istraživač bi se zasigurno upitao: Šta je profesor Hadžibegović htio reći? A mi koji smo imali privilegiju druženja sa njim tačno možemo zamisliti sliku Tare, profesorove unuke, kako crta na njegovim papirima, i krišom ih

ostavlja u njegove dokumente. I možda je ovo i najbolji način da završim ovaj tekst o profesoru Hadžibegoviću, s obzirom da smo svaki zajednički malo duži razgovor završavali upravo pričom o njegovoj unuci, Tari, a poslije i Farah, i njihovim trenutnim vragolijama, o kojima je profesor sa tako mnogo ljubavi uvijek govorio.

Ja lično mogu samo reći da sam zaista imala veliku sreću, da je profesor Hadžibegović bio moj mentor na diplomskom i magistarskom radu. Njegovi komentari, detaljna uputstva i sati provedeni na konsultacijama predstavljali su za mene neprocjenjivo iskustvo u mojim prvim naučnim koracima. Iskreno mu se zahvaljujem, na podršci koju sam uvijek imala od njega, i njegovom upornom insistiranju da se bavim društvenim temama, rekla bih mu da je bio upravo i da se nisam pokajala.

Neka je rahmet duši njegovoj.